דופן עקומה

א. באור הגמרא ומחלוקות הראשונים

הגמרא בדף ד' ע"א מביאה דין סוכה שהיתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה איצטבה על מנת להכשירה ודנה הגמרא בשלוש אפשרויות שונות.

א. בנה את האיצטבה בסמוך לשלוש דפנות ויש בה הכשר סוכה.

ב. בנה את האיצטבה בסמוך לשתי דפנות ושלישית רחוקה.

ג. בנה את האיצטבה באמצע הסוכה ואין אף דופן הסמוכה לה.

במקרה הראשון כותבת הגמרא שהסוכה כשרה ולכאורה זהו דין פשוט שאין סיבה לפסול סוכה זו שהרי על גבי האיצטבה יש סוכה כשרה שכן בין האיצטבה לסכך יש פחות מעשרים אמה. וברי"ן בד"ה וכתב (דף ב' ע"א) כשבא לדון בדין זה כתב לחדש שזו סוכה כשרה אע"פ שיש מקום לחשוש שישב אף בשאר הסוכה שלא על גבי האיצטבה קמ"ל שאין חוששים ועל גבי האיצטבה זוהי סוכה כשרה וכל שאר הסוכה שלא על גבי האיצטבה אין זו סוכה כשרה ואין היושב שם יוצא ידי חובתו. אלא שבעצם דין זה של ישיבה בשאר הסוכה מצינו מחלוקת בראשונים . ברש"י בד"ה כשרה כתב שאף בשאר הסוכה שלא על גבי האיצטבה הוי סוכה כשרה מדין פסל היוצא מן הסוכה וכן הסכים לדעתו הרא"ש בסימן ג'. לעומת זאת הביא הרא"ש שם את דעת רבינו ישעיה שחלק על רש"י ופסל את שאר הסוכה ואף הקשה לרש"י שתי קושיות:

1. אין פה דין פסל היוצא מן הסוכה שהרי אין פה דופן אחת כשרה הנמשכת לאורך הפסל ודוקא בשיש דופן מכשירים את הפסל.

לגבי קושיה זו נראה שיש לדון בדין פסל היוצא מן הסוכה ובהכשרו ואין כאן המקום לדון בזה.

2. הסכך שאינו על גבי האיצטבה אינו יכול לשמש כפסל שכן הוא סכך פסול שהרי הוא גבוה מעשרים אמה.

לגבי קושיה זו תרץ הרא"ש שאין סכך זה נחשב סכך פסול שכן כל פסולו נובע מהגובה ואינו פסול עצמי. אלא שעדין יש לבאר שהרי סוף כל סוף יושב האדם תחת סכך שהוא גבוה מעשרים אמה ולכן נראה לבאר בדעת

רש"י שאע"פ שסכך זה לעצמו הוא סכך פסול כיון שהוי כפסל היוצא מן הסוכה נמשך הוא אחר הסוכה הכשרה והיא מכשירתו להיות סכך כשר שיוצאים בו ידי חובת סוכה. אלא שודאי יש לבאר במה חלקו רש"י ורבינו ישעיה בדבר זה.

במקרה השני מבארת הגמרא שאם יש משפת האיצטבה ועד הכותל פחות מארבע אמות הוי סוכה כשרה מדין דופן עקומה ובאר הרא"ש דין זה בדעת רש"י שרואים הדופן כאילו שמתעקמת היא בסכך הפסול (שאינו על גבי האיצטבה) והוי הסכך המשכו של הדופן עד מקום הכשר הסוכה ולפי זה יוצא שהסכך נחשב כדופן וממילא מבאר הרא"ש שבמקרה זה רק על גבי האיצטבה הוי סוכה כשרה וכל השאר אין בו דין סוכה ואין לשבת שם שאין יוצאים שם ידי חובה שכן היושב שם יושב תחת דופן ולא תחת סכך. ולעומתו בריטב"א בד"ה פחות הביא את דעת רש"י וכתב לבאר בדעתו שאף במקרה זה ניתן לשבת אף בשאר הסוכה שלא על גבי האיצטבה ובאמת נתקשה הריטב"א בדברים אלו. ואף הר"ן בד"ה בנה באר בדעת רש"י שרשאי לשבת גם בשאר הסוכה אלא שלדבריו יש לבאר בדין דופן עקומה שכביכול זזה הדופן ממקומה ונצמדת לאיצטבה ולא שהסכך הופך להיות כחלק מן הדופן[1] וממילא אין זה כיושב תחת הדופן אלא תחת הסכך וכשר. אלא שקשה בדבריו שאם זזה הדופן הרי ששאר הסוכה אפילו כפסל א"א להחשיבו שהרי שאר הסוכה הוי לגמרי מחוץ לסוכה.

במקרה השלישי שבנה את האיצטבה באמצע הסוכה ללא כל דופן הצמודה לה בארה הגמרא שאם יש מכל הצדדים פחות מארבע אמות בין האיצטבה לכתלים הוי סוכה כשרה מדין דופן עקומה מכל צדדיה. ולגבי דין זה הביא הרא"ש בסימן ד' את דברי הרי"ץ גיאת שהסוכה כשרה בתנאי שאין האיצטבה גבוהה יותר מעשרה טפחים שאם תהיה גבוהה

---

[1] בבאור המחלוקת בהבנת דברי רש"י בדופן עקומה יש להביא דברי רש"י בדף י"ז ע"א ד"ה אם יש שם כתב בפירוש כהבנת הרא"ש והריטב"א שהסכך הופך להיות כחלק מן הדופן וכן נראה בפשט דברי רש"י אצלינו בד"ה פחות אלא שהוסיף רש"י וכתב:"וכאן מודדין את גובהן משפת האיצטבה ולמעלה" שממשפט זה יש מקום אולי להסתפק בדבריו ולבאר שהדופן זזה ונצמדת אל האיצטבה ועיין.

מעשרה טפחים הרי שהוי רשות אחרת ובמקרה זה אי אפשר יהיה להכשיר הסוכה מדין דופן עקומה ויוצא שתהיה זו סוכה ללא דפנות ופסולה היא. הרא"ש עצמו חלק על דבריו והכשיר הסוכה אף במקרה זה מדין דופן עקומה ונראה שאף רש"י הסכים עם דברי הרא"ש שכן לקמן בדף ד' ע"ב בדין עמוד גבוה עשרה שרצה אביי להכשירו מדין גוד אסיק מחיצתא כתב רש"י בד"ה ובנה שעמוד זה רחוק מן הדפנות הרבה ומשמע שנזקק רש"י לבאר כך את המקרה שאם לא כן אלא שקרובים הכתלים לעמוד הרי שהוי סוכה כשרה מדין דופן עקומה וממילא לא נזדקק לחידושו של אביי א"כ ודאי משמע בדעתו שאף באיצטבה גבוהה מעשרה ניתן לומר דין דופן עקומה וכדעת הרא"ש[2].

אלא שבתשובתו של הרא"ש על דברי הרי"ץ גיאת יש לעיין ואלו דבריו:

> "כתב רי"ץ גיאת ובלבד שלא תהא איצטבה גבוה מי' טפחים דרשות אחרת היא. ולא ידענא טעמא מאי נ"מ דרשות אחרת היא כיון דאמר דופן עקומה מכל צד הרי איצטבה מוקפת מחיצות ומובדלת משאר הסוכה ודמיא לסוכה העומדת בראש הגג דרשות אחרת היא לגבי חצר"

והמעיין בדברים אלו בדחית הרא"ש את דברי הרי"ץ גיאת נראה שדחאו שלא ממין הטענה שהרי הרי"ץ גיאת טען שאין לומר במקרה זה דין דופן עקומה שכן האיצטבה נחשבת רשות אחרת וממילא אין כתלי הסוכה יכולים לשמש כדופן עקומה של איצטבה זו ותשובת הרא"ש היא שלאחר שנאמר פה דין דופן עקומה הרי שתהיה האיצטבה מובדלת משאר הסוכה. הרי שהרי"ץ גיאת התייחס למצב שקודם מימוש דין דופן עקומה שהבין שבמקרה זה אי אפשר להוציא דין זה אל הפועל והרא"ש בתשובתו עונה שאם נוציא דין זה לפועל הרי שתהיה אז האיצטבה מובדלת ואם כן לא התייחס הרא"ש כלל לבעיתיות שהעלה הרי"ץ גיאת במימוש הדין מלכתחילה.וא"כ יש לבאר מהי הטענה ומהי הדחיה שכנגד.

---

[2] ועיין ברא"ש בסימן ה' בהביאו את מחלוקתו עם הרי"ץ גיאת בביאור המקרה שבו דן אביי.

ב. הגדרת הצורך ומהות דופן עקומה

ונראה שיש להתבונן בעצם דין דופן עקומה ולשאול מהו הצורך בכלל בדין זה. שהרי בית שנפחת באמצעו וסיככו במקום שנפחת מדוע אין זו סוכה כשרה גם בלי דין דופן עקומה הרי היושב תחתיו יש מעליו סכך כשר ומצדדיו יש לו דפנות – דפנות הבית- ומחיצות אלו שייכות הן לכל הבית וודאי שאף לאותו אמצע בו מונח הסכך שחוצצות הן בין החוץ לתוך הבית ומקום הסוכה תוך הבית הוא וא"כ מדוע כשרה סוכה זו רק בסיוע דין דופן עקומה.

בתוס' במסכת שבת דף ז' ע"ב ד"ה ואם כתב בביאור ההבדל שבין מחיצת שבת לדופן סוכה:

> "דשאני גבי סוכה דבעינן שיהיו מחיצות סמוכות לסכך דילפינן התם מחיצות מבסכת בסכת בסכת כדאמרינן התם הרחיק הסיכוך מן הדפנות פסולה"

ומשמע מדבריו שמכיון שהמקור למחיצות בסוכה נלמד מחזרת הכתוב שלש פעמים על המילה "סכת"-וסכת היינו הסוכה הנקראת על שם הסכך- הרי שהדפנות צריכות להיות סמוך לסכך ולמדו חכמים בהלכה למשה מסיני שסמוך היינו תוך ארבע אמות לסכך.
א"כ משמע שדין זה של סמיכות הדפנות לסכך הינו דין מיוחד השייך בסוכה דוקא שמבחינת המציאות הרי יש מבנה סוכה גם כאשר ישנו מרחק העולה על ארבע אמות בין הסכך לדפנות שכן הדפנות שייכות לסכך זה גם במרחק גדול יותר כל זמן שמקיפות הן את הסכך אלא שגזירת הכתוב היא שיהיו הדפנות סמוכות לסכך ודוקא תוך ארבע אמות ועל ידי דין דופן עקומה.

על פי דברים אלו נראה לבאר את שיטת הרי"ץ גיאת בדין איצטבה באמצע הסוכה. מכיון שאיצטבה זו גבוהה עשרה הרי שיש כאן סוכה לפנים סוכה שהדפנות החיצוניות הן דפנות הסוכה וגובה האיצטבה עשרה טפחים אלו הן דפנות של סוכה פנימית וכיון שכן אין לומר פה דין דופן עקומה שהרי לפי דברינו דופן עקומה נאמר דינה לענין מרחק הדפנות מן הסכך אבל כל זה בתנאי שמבחינת המציאות דפנות אלו

שייכות הן לסכך שבפנים אבל באיצטבה גבוהה עשרה הדפנות החיצוניות אינן דפנות האיצטבה אלא דפנות הסוכה החיצונית ועל כן אי אפשר לומר במקום זה דין דופן עקומה שאין האיצטבה והסוכה רשות אחת אלא שתי רשויות.
ובתשובת הרא"ש נראה שביאר שזהו בדיוק ענין דופן עקומה ליצור שתי רשויות ולהפריד את האיצטבה משאר הסוכה ולכן במקום שכבר האיצטבה גבוהה עשרה ויוצרת רשות לעצמה הרי שודאי אתי שפיר.
אלא שעדין יש לבאר במה חלקו ומה הביא כל אחד מהם להתיחס בצורה הפוכה לדין זה.

ג. באור מחלוקות הראשונים ושיטותיהם

נראה שיש לדון בכל דיני סוכה הנלמדים בפרק זה האם אלו דינם השייכים למבנה הסוכה או לאדם היושב בסוכה.
אם דיני סוכה הם דינים השייכים למבנה הרי שנראה לבאר כדברינו לעיל שהרי בצורת המבנה ודאי שדפנותיו של המבנה שייכות אף למקום הסכך הנמצא באמצעו של המבנה ואפילו כשמרוחק מן הדפנות וא"כ כל הצורך בדין דופן עקומה הרי הוא מגזירת הכתוב שיהיו הדפנות קרובות לסכך ובתוך ארבע אמות לסכך. ויוצא א"כ שיש במבנה זה שני חלקים חלק הכשר לסוכה והיינו מה שתחת הסכך וכל מה שאינו תחת הסכך הרי שהינו חלק של המבנה הפסול מלשמש כסוכה. ומתוך כך יצא הרי"ץ גיאת לדינו באיצטבה הגבוהה עשרה שיש לדון בה כחדר לפנים מחדר ויוצא שחדר זה הפנימי-דהיינו על גבי האיצטבה- אין לו דפנות וממילא זו סוכה פסולה שאין דרך להכשירה.
לעומת זאת אם נבאר שכל דיני סוכה שייכים אל האדם היושב בסוכה ועל פי זה מוגדרים דיני הסוכה הרי שבבית שנפחת באמצעו וסיכך על מקום הפחת נראה שאפילו כשיושב תחת הסכך לא יצא ידי חובה שכן כאשר יושב במבנה זה ניתן לחקור היכן הוא יושב: האם הוא יושב בסוכה שיש בה סכך פסול או שמא יושב הוא בבית שיש בו קצת סכך כשר שהרי מצד היושב יושב הוא בחדר אחד שיש בתקרתו סכך פסול וסכך כשר ולכן בהסתכלות ראשונית אי אפשר לומר שיושב הוא בסוכה כשרה ולצורך זה בא דין דופן עקומה שכביכול הדפנות מתעקמות עד הסכך ויוצרות פה רשות נפרדת בתוך המבנה ורשות זו יש על גביה סכך כשר ומוקפת היא

מחיצות בפני עצמה. וממילא כאשר האיצטבה גבוהה עשרה טפחים ודאי הוי זה למעליותא שרואים כבר במבט ראשון את מקום הסוכה כמובדל משאר החדר וזקוקים רק לדין דופן עקומה שיחול ע"מ שיהיו לאיצטבה זו אף דפנות ונראה שזוהי א"כ תשובת הרא"ש לדברי הרי"ץ גיאת.

על פי דברים אלו נראה לבאר את החילוק שעושה הרא"ש בדעת רש"י בין איצטבה שיש לה שלוש דפנות מלאות שיכול לשבת אף בשאר הסוכה לבין איצטבה שדופן אחת שלה דופן עקומה היא שאינו יכול לשבת בשאר הסוכה אלא על גבי האיצטבה בלבד. דופן עקומה ענינה הרי הוא להבדיל בין מקום הסוכה לשאר המבנה וממילא יוצא שכל השטח שאינו תחת הסכך אינו חלק מן הסוכה והיושב בו ודאי שאינו יוצא ידי חובה אולם כאשר יש לאיצטבה שלש דפנות מלאות ניתן להתייחס לשאר הסוכה כפסל היוצא מן הסוכה שהרי דיני סוכה נמדדים לפי היושב בה ופה הרי היושב באיצטבה יש לו סוכה כשרה וא"כ יכול הוא לכלול כל מבנה הסוכה בדין זה. ולדעת החולקים שסוברים שרק על האיצטבה יש סוכה כשרה צריל לומר שכאשר מתבוננים במבנה בכל מצב רואים מבנה אחד עם שני חלקים אחד שיש בו סכך כשר ושני שאין בו וממילא אם מכשירים במקרה אחד את שאר הסוכה מדין פסל אין סיבה לחלק ולומר שבמקרה שני לא יהיה כך וממילא התקשו בדעת רש"י כיצד יוצא ידי חובה כאשר יושב תחת מקום שבו מתעקמת הדופן שהרי יושב הוא תחת דופן ולא תחת סכך.

ובדעת הר"ן שבאר בדעת רש"י שאף בדין דופן עקומה ניתן לשבת בכל הסוכה מדין פסל נראה שבאר זאת על פי שיטתו שסובר כדעת החולקים על רש"י והרא"ש שאין תפקיד דופן עקומה להבדיל מקום הסכך משאר המבנה אלא דינה הוא להגדיר דופן זו כסמוכה לסכך ומכיון שבאר שדופן עקומה אינה מתעקמת למעלה אלא מצטרפת היא לסכך הרי שניתן לראות אף את הכל כמבנה אחד שיש בו סכך כשר וממילא אף שאר המבנה יוכשר מדין פסל היוצא מן הסוכה. ואם תאמר סוף כל סוף שאר המבנה נמצא בעצם מחוץ לסוכה מאחורי הדופן שהרי רואים אנו את הדופן כאילו התקרבה למקום הסכך ואם כן כל שאר המבנה ממוקם מחוץ לסוכה נבאר ונאמר שאין פה התקרבות מציאותית של הדופן לסכך אלא

כיון שקרובה היא לסכך תוך ארבע אמות ניתן להתייחס אליה כשייכת לסכך שלא רק מבחינה מציאותית מקיפה היא את כל המבנה אלא אף דינית שהצריכה תורה דופן הסמוכה לסכך. אבל ודאי במקומה עומדת וכוללת כל המבנה בתוכה וא"כ יוצא שיש לנו מבנה שיש בו חלק שהוא סוכה כשרה ויכול הוא אף להכשיר את כל שאר המבנה מדין פסל היוצא מן הסוכה.

כל דבריו תקפים הם לשיטתו שדופן עקומה אינה על מנת להבדיל בין מקום הסכך לשאר המבנה אבל לרש"י שסובר שדופן עקומה תפקידה להבדיל וכביאור הרא"ש בדבריו הרי אף להסבר הר"ן שהדופן אינה מתעקמת אלא מצטרפת אי אפשר לראות במקרה זה את שאר המבנה כפסל היוצא מן הסוכה שכן נחשב הוא מבחינה דינית כחלק שמקומו מחוץ לסוכה ומובדל ממנה ואינו שייך לה כלל.

ד. סיכום

לסיכום הדברים נראה לומר שישנה מחלוקת בין הראשונים בבאור דין דופן עקומה.

לדעת הרי"ץ גיאת הר"ן הריטב"א רבינו ישעיה ותוס' הדופן שייכת בכל מקרה למקום הסכך שכן מקיפה היא את כל המבנה אלא שחייבה תורה שתהיה סמוכה לסכך וזהו גדר דין דופן עקומה.

אולם לדעת רש"י והרא"ש ללא דופן עקומה אין פה כלל סוכה אלא מבנה גדול שבחלקו יש סכך כשר ורק על ידי דין דופן עקומה מובדל מקום הסכך ועומד בפני עצמו וממילא יכול להחשב כסוכה כשרה ותפקיד הדופן אם כן הוא להבדיל ולתחם מקום הסכך ולהגדירו כסוכה כשרה.